

УДК 373.2. 016:78]:37.015.31

Ольга Шаповалова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-8888-591X

Наталія Павлущенко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-7010-816X

Ольга Васьо

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-5241-0958
DOI 10.24139/2312-5993/2023.02/308-319

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито проблему ефективного впровадження творчої самореалізації дітей середнього дошкільного віку в процесі музичної діяльності, яка набуває особливої доцільності з появою нових вимог, що пред'являються до сучасного закладу дошкільної освіти. Виявлено, що самореалізація дитини об'єктивна необхідність і природна потреба до самостійних дій або вчинків – потребує особливої уваги на ранніх етапах її формування. Саме дошкільний період є винятково цінним і визначальним у процесі особистісного зростання, так як створює підґрунтя для гармонійного та цілісного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних задатків, нахилів, здібностей.

Ключові слова: *творча самореалізація; діти середнього дошкільного віку; розвиток дитини; самостійна діяльність; музична діяльність; заклад дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування дошкільної освіти постає проблема формування гармонійної особистості, здатної до самозмінювання і самореалізації в різних видах та формах діяльності. Як зазначено в програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», важливим показником повноцінного особистісного розвитку дитини є сформованість у неї базових якостей, до складу яких входить самостійність – «здатність діяти самостійно від керівництва й допомоги ззовні, звертатися до дорослого у випадку об'єктивної необхідності, приймати самостійні рішення в різних життєвих ситуаціях і конкретних обставинах, об'єктивно оцінювати нове, раціонально його використовувати й розвивати далі» («Я у Світі», Програма розвитку дитини від народження до шести років, 2019, с. 217).

У сучасних нормативних документах дошкільної освіти наголошується на створенні середовища, в якому діти дошкільного віку набудуть такої самостійності, яка необхідна для успішної самореалізації в різних сферах життя зі спрямованістю на творчий

розвиток та ціннісні орієнтири (Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція, 2021).

Аналіз актуальних досліджень. Питання вдосконалення процесу творчої самореалізації дітей середнього дошкільного віку розкривають В. Андрєєва, В. Загвязинський, С. Сисоєва та інші. В контексті досліджуваної проблеми особливо цінним є наукове дослідження М. Савченко, яка зазначила, що у середньому дошкільному віці дитина намагається реалізувати своє «Я», прагнучи підтвердити свою самостійність: у неї формуються основи відповідального ставлення до своїх дій». У процесі розвитку дитина часто змінює своє ставлення до самої себе, до оточуючих, виокремлює себе з оточуючого світу, може регулювати і контролювати свої дії, мовлення та поведінку. Це є свідченням сформованості в дошкільника свого «Я-образу» і прагнення до самореалізації (Савченко, 2018, с. 358-361).

У сучасних дослідженнях проблем творчої самореалізації (О. Баришевої, О. Дронової, Н. Гавриш, В. Зарицької та інших) подано, що істотним ідентифікатором розвитку зростаючої особистості є участь у різнобічних видах творчої діяльності. Цю думку пропонує і науковець М. Вайновська, підкреслюючи значення творчості у діяльності дітей, а саме «у своїй творчості дитина активно відкриває щось нове для себе, а для оточуючих – нове про себе» (Вайновська, 2015).

В процесі визначення творчої самореалізації велике значення набуває музична діяльність, як засіб самореалізації дитини (Н. Ветлугіна, О. Лобова, В. Медушевський). Різні аспекти досліджуються вченими, а саме їх обґрунтування розкрито у наукових здобутках О. Рудницької, яка наголошувала, що «мистецтво є людська діяльність, яка складається з того, що одна людина свідомо певними зовнішніми знаками передає іншим свої почуття, а інші люди заражаються цими почуттями і переживають їх» (Рудницька, 2010, с. 175-177).

Мета статті – охарактеризувати особливості творчої самореалізації дітей середнього дошкільного віку в процесі музичної діяльності, які сприятимуть мотивації до творчості і самостійної роботи.

Методи дослідження: використано теоретичний аналіз науково-методичної літератури з визначеної проблематики, порівняння й узагальнення даних, зіставлення різних поглядів на проблему дослідження.

Виклад основного матеріалу. Одним із позитивних наукових підходів до вивчення самореалізації особистості є теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Райана, у якій визначено фактори, що стимулюють вроджений потенціал людини і сприяють її самореалізації. Досліджуючи цю теорію, С. Максименко стверджує, що детермінантами поведінки є «здатність людини вибирати і здійснювати вибори, відчувати себе, а не підкріплення, стимули або якісь інші сили. При цьому саме людина, її переконання, бажання і прагнення виступають джерелом і причиною її поведінки, а успіхи або невдачі в діях пояснюються ефективністю саморегуляції». Протягом життя людина реалізує певні стратегії поведінки – конструктивну – деструктивну, адаптативну – неадаптативну, зміна яких відповідає певному віковому періоду (Максименко, 2015).

Дітям середнього дошкільного віку характерна адаптативна самореалізація, для якої характерна орієнтація особистості на комфортність. Діти цього віку частіше наслідують дорослих, вважаючи їхні дії і поведінку правильною, аніж проявляють своє власне «Я». На думку Т. Піроженко, щоб «виникла власна цілеспрямована діяльність дитини дошкільного віку, важлива підтримка дорослого, його оцінні судження, зразки поведінки, стимулювання активності» (Піроженко, 2017).

Як стверджує В. Галузяк, дитину дошкільного віку можна назвати самостійною, якщо поведінка характеризується комплексом усіх основних показників – незалежністю, ініціативністю, цілеспрямованістю й оптимізмом. Несформованість хоча б одного з них робить неправомірною високу оцінку, бо кожне з названих умінь є необхідною умовою розвитку самостійності малюка, взяте окремо, не може гарантувати необхідний рівень активності особистості (Гаузяк, 2015, с. 77). Важливим моментом у особистісному самовизначенні дітей середнього дошкільного віку вважається стимулювання власної активності дитини, яка б спиралася на визначену систему мотивів і ціннісних орієнтацій.

Людину до самореалізації, за твердженням М. Михайлової, спонукає діяльність. Оскільки, на її думку, «розкриття здібностей людини можливо лише в діяльності, здійснення якої повинне детермінуватися не тільки «ззовні» (суспільством, колективом та ін.), але й «зсередини» – потребами самої особистості. Саме в цьому випадку, діяльність стає самодіяльністю, а реалізація здібностей особистості в даній діяльності набуває характеру самореалізації» (Михайлова, 2018, с. 105).

Однією із найважливіших якостей дитини середнього дошкільного віку є його активність, яка визначає характер взаємин дитини з навколишнім оточенням. Основний життєвий контекст дітей цього віку – світ соціальних відносин, у який прагне ввійти дитина. У дошкільників з'являється прагнення проявити свою самостійність, відстояти власну думку, прийняти самостійне рішення. Цінними у цьому плані є педагогічні ідеї І. Оніщук, який розглядає самореалізацію як «реалізацію людиною активності у значущих для неї сферах життєдіяльності та взаємовідносин» (Оніщук, 2015).

Вагомий внесок у теорію й практику самореалізації особистості зробив видатний педагог А. Макаренко. Самореалізована особистість, яка повністю виявила свій творчий потенціал, була головною метою його педагогічних здобутків. Відчуття дитиною щастя, радості, повноти життя, на думку педагога, є результатом процесу реалізації її творчого потенціалу. Отже, сутність самореалізації полягає в тому, що дитина повинна застосувати свої таланти і здібності так, щоб задовольнити свої потреби і реалізувати можливості, що закладені самою природою. Вчені доводять, що самореалізація особистості залежить від її потреб, коли в людини «є сильний рушійний мотив» і відбувається в таких видах діяльності, де присутня творчість (проектування, написання творів, ліплення, малювання, музика і танці, ігри тощо). Способи досягнення самореалізації особистості представлено на рис. 1.

Таким чином, самореалізація дитини середнього дошкільного віку – це інтегроване поняття, яке включає такі складові: самоактивізацію, самовизначення, самопізнання і самооцінку.

Сьогодні поняття «творчість» є найпоширенішим поняттям, яке дозволяє висловити основну ідею особистості. До його визначення науковці підходять по-різному. С. Матвієнко наводить думку філософів, які розглядають творчість як «діяльність, у процесі якої створюються духовні та матеріальні цінності», «щось якісно нове, те, чого не було раніше». Отже, творчість – це творення за допомогою синтетичних художніх образів, символів, в яких з особливою глибиною втілюються людські ідеали, соціокультурні цінності, моральні норми» (Матвієнко, 2019, с.25-28).

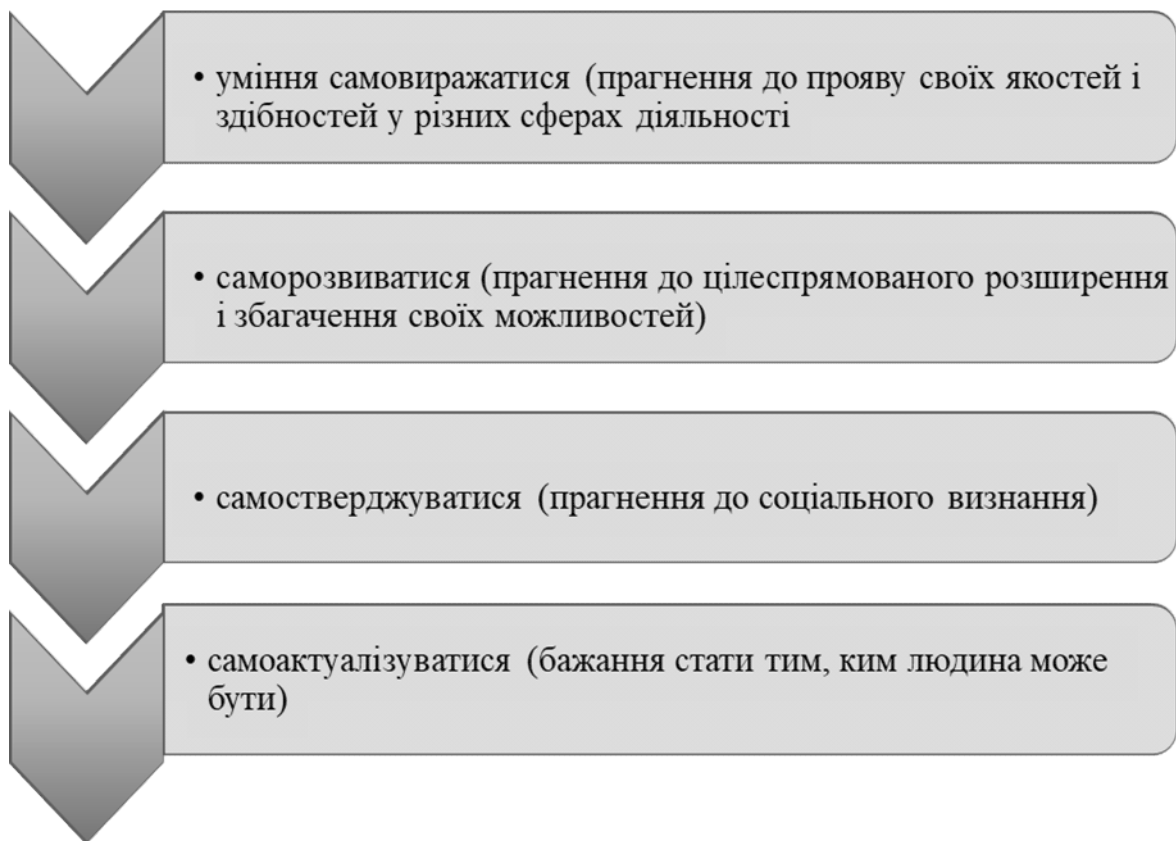

Рис. 1. Способи досягнення самореалізації особистості

Творчість розглядається науковцями як вища форма людської діяльності у пізнанні навколишнього світу, в результаті якої формуються нові якості особистості і способи її мислення: особистість стає творчою. Творчість реалізується через мистецтво, адже воно відкриває шляхи спілкування людини зі світом, синтезує особливе світорозуміння і світовідчуття людини, її переживання й оптимізує саморозвиток особистості у відповідності з прийнятим ідеалом. Прагнення особистості до розвитку і самовираження, максимального прояву своїх особистісних можливостей стимулюють прояв творчості, яка властива кожній людині, але проявляється залежно від впливу навколишнього світу та психологічної структури особистості. На роль творчості у розвитку особистості вказували науковці В. Городиська, І. Волощук, зазначаючи, що «творчість, по-перше, сприяє виробленню вмінь розв'язувати нестандартні завдання, орієнтуватися в нових умовах, переборювати труднощі; по-друге, вона збуджує і стимулює розвиток інтересу до діяльності, оскільки завжди пов'язана з відкриттям нового, знаходженням чогось раніше невідомого» (Владимирова, 2018, с. 150-154).

Таким чином, дитячу творчість, за дослідженням І. Білої, слід розглядати як «створення дитиною суб'єктивно нового (значущого для неї) продукту – малюнка, конструкції, гри, оповідання, створення

невідомих раніше деталей, що по-новому характеризують створюваний образ: різних варіантів зображень, ситуацій, рухів, характеристик героїв, інших дій; застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності у новій ситуації; прояв ініціативи в усьому» (Біла, 2018). Фундаментом творчої особистості, виступає творча діяльність як творчий процес, у результаті якого виникає нове творче досягнення, зрушення в психічному розвитку особистості, в розвитку її мотивів і творчих умінь, характерологічних особливостей, які, інтегруючись з психічними процесами і творчими вміннями, зумовлюють здатність особистості до творчості. Таким чином, творчу самореалізацію ми розглядаємо як процес якісних змін особистості, пов'язаний з реалізацією власного «Я» шляхом самореалізації, самовираження і самоствердження.

На формування особистості дитини впливає багато чинників, серед яких чільне місце посідає культура й мистецтво. Музика, художнє слово, зображувальне мистецтво, театр стають для дитини джерелом переживання радощів, відкривають дитині мистецтво, забезпечують багатство вражень. І. Баранюк, цитуючи В. Сухомлинського, зазначає: «Кожна дитина не тільки сприймає, але й малює, творить, створює. Те, як дитина бачить світ, – є своєрідною художньою творчістю. Образ, що сприйняла й одночасно створила дитина, несе в собі яскраве емоційне забарвлення. Діти переживають бурхливу радість, сприймаючи образи навколишнього світу і додаючи до них що-небудь з фантазії. Емоційна насиченість сприйняття – це духовний заряд духовної творчості» (Баранюк, 2017).

Пізнати цінності можливо тільки через мистецтво, яке сприяє розвитку таких психічних властивостей як настрої, уява, увага, інтуїція, емоції, – зазначали у своїх дослідженнях науковці В. Вернадський, Л. Гумільова, Л. Михайлова, П. Рубцов, Т. Шмига.

Аналіз наукових досліджень доводить, що саме в дошкільному віці відкриваються двері у прекрасний світ музичного мистецтва, зароджуються уміння і навички самоорганізації і самореалізації особистості. Сила музики в тому, що вона має позитивний вплив на емоційний стан дитини, висловлює те, що словами не можна донести. Вхідження дитини до світу музичного мистецтва нерозривно пов'язане з музичним вихованням, яке спрямовується на «формування навичок сприймання, виконавства і творчості в різних видах дитячої музичної діяльності; елементарних основ музичної

культури (потреби, переживання, ставлення, інтереси, любов до музики)» (Лісовська, 2017).

Необхідність раннього музичного виховання дітей вважаємо як обов'язкову умову для всебічного і гармонійного розвитку особистості. Використання музичного мистецтва для поглиблення вражень дитинства – ось важливе завдання, яке необхідно здійснити педагогу в процесі виховання дітей дошкільного віку, користуючись музикою як одним із засобів емоційно-образного пізнання дитиною навколишнього світу та формування творчої особистості. Виховне значення музики тим сильніше, чим краще у вихованців розвинутий музичний слух, художні потреби до сприймання музичних творів, чим частіше вони залучаються до виконавчої діяльності. Мабуть, з цією метою у Базовому компоненті розвитку дитини дошкільного віку вперше було означено такі лінії, як емоційно-ціннісного та креативного розвитку (Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021). Їх введено з огляду на виняткову значущість для становлення у дошкільника його емоційної сприйнятливості, творчої уяви, адже музика є близькою емоційній сутності дитини-дошкільника, безпосередньо впливаючи на її художнє сприйняття та світ переживань. Тому головними завданнями, котрі повинен ставити перед собою музичний керівник закладу дошкільної освіти на заняттях, визначено: допомогти дітям увійти у світ музики, відчувати і пережити її чуттєво, сприяти практичному засвоєнню музичних знань і умінь, а значить, створити умови для музично-естетичного виховання дітей. Кожен з цих видів музичної діяльності, передбачає вільні дії дитини у створеному педагогом просторі на основі інтуїтивного досвіду та реалізації творчого потенціалу, який є в кожного малюка.

Відомий педагог В. Сухомлинський, говорячи про розвиток естетичних почуттів засобами музики писав: «Одне з важливих завдань вихователя полягає в тому, щоб, образно кажучи, дати в руки кожній дитині скрипку, щоб кожен відчував, як народжується музика».

Значний вплив музики на дитину середнього дошкільного віку обумовлений глибоким взаємозв'язком усіх її елементів: ритму, мелодії, ладу, динаміки. Музика, а особливо спів, розвивають у дітей здатність розрізняти звуки на слух. Виділяючи музику з усіх звуків, дитина зосереджує на ній свою увагу. Тому С. Нечай наголошує на розвитку в дошкільників музичного слуху (мелодичний, тембровий,

динамічний, гармонічний), чуття ритму (відчуття темпу, метроритму, пауз, акцентів), музичного мислення (емоційний відгук на музику, розпізнавання музичних творів і систематизація їх за жанрами й видами, уміння охарактеризувати настрій музики, розповісти про неї, абстрагувати засоби музичної виразності), музичної пам'яті (впізнавання музичного матеріалу, спроможність співати, танцювати, грати) (Нечай, 2012, с. 77-80).

Пісенна творчість розвиває увагу, уяву, мислення, розширює словниковий запас. Такий вид діяльності як вокальна імпровізація, сприятливо впливає на розкриття творчих здібностей дітей, дає їм можливість проявити інтонаційну свободу, фантазію, де вони отримують емоційні пориви, інтерес. У сучасних розробках вітчизняних фахівців представлено систему музичного розвитку дошкільників відповідно до державної програми «Дитина», де запропоновано такі види музичної діяльності для дітей середнього дошкільного віку: слухання музики, співу, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах.

Особливим способом творчого самовираження є музична діяльність, яка має три основні різновиди: сприймання, виконання, творення. Щодо сприйнятливості музики, діти 4-5 років вже можуть співставляти динаміку (тихо/голосно), впізнавати знайомі пісні, п'єси. У той же час цьому віку характерна цілісність сприймання: дитина не впізнає музику, якщо відбувається зміна темпу, ритму, ладу. Цілісність сприймання – це позитивна якість, яка забезпечує повноцінне сприймання музичного твору, який по-іншому зрозуміти неможливо. Сприйняття музики дітьми середнього дошкільного віку мимовільне за характером. Тож цілком закономірно науковці Б. Асаф'єв, Б. Теплов, О. Скрибін, наголошують, що процес музичного виховання має здійснюватися у закладах дошкільної освіти шляхом слухання музики на музичних заняттях під безпосереднім керівництвом педагога. Використання таких прийомів, як зіставлення контрастних творів, створення проблемних ситуацій, музичних дидактичних ігор є необхідною умовою глибокого сприйняття музичного твору, внаслідок чого уможливорюється його творча імплементація у танцювальну, пісенну, зображувальну діяльність. Отже, якщо дитина реагує на характер музики, висловлює свої враження про неї, охоче імпровізує пісеньки для своїх ляльок та гру на дитячих музичних інструментах, то вона творчо самореалізується.

Ритмічна музика має властивість викликати активні дії дитини, які проявляються у здійсненні мимовільних рухів. У середньому віці емоції, викликані музикою, сприяють створенню певної рухової активності дітей. Ритміка є одним із видів музичної діяльності, у якому відбувається взаємозв'язок рухів і музики. В ритміці рухи виконують певну функцію – виражають характер музики, тому доречно їх називати виражальними. Рух допомагає дитині повніше сприйняти музичний твір, який в свою чергу надасть руху особливу виразність.

У процесі занять ритмікою виконуються прості танцювальні рухи під музику, як важливий засіб розвитку особистості дитини. Ритмікою можуть займатись діти, починаючи з раннього віку. Дитяча ритміка сприяє розвитку в дітей музичного сприйняття, емоційності і образності, вдосконаленню мелодійного і гармонійного слуху, музичної пам'яті, відчуття ритму, культури рухів, умінню творчо втілювати музично-руховий образ. У русі діти творчо втілюють образи, імпровізують, використовуючи елементи танцю, імітують. На думку психологів О.Запорожця, М. Лісіної, Я. Неверович, рухи і відчуття, які викликаються ними, виявляються для дитини великою цінністю і самі по собі, а також стають для неї безперервним джерелом радості, що створює сприятливі умови для розвитку.

Також активно впливають на формування творчої самосвідомості дітей середнього дошкільного віку музично-рухливі ігри. Уміло організовані рухливі ігри під музику сприяють зміцненню серцево-судинної і дихальної системи, рівноваги і сну, привчають дошкільників користуватися своїми рухами відповідно до ситуації. Усе це позитивно впливає на самовираження дитини. Рух і музика в гармонійному поєднанні формують у дітей свободу в творчому мисленні, дають можливість імпровізувати, віддаючи взамін дитині емоційні реакції – радість, задоволення.

Вчені-музикознавці В. Медушевський, С. Нечай, Б. Яворський, досліджуючи вплив музики на дітей, розглядали дитячу музично-творчу діяльність «як цілісну систему, в якій всі види музично-творчої діяльності взаємопов'язані між собою, існують у безпосередньому поєднанні та спрямовуються на розвиток і виховання звукообразності музичного сприймання, творчої ініціативи, мислення, уяви і фантазії» (Нечай, 2012, с. 52-55).

Отже, якщо музика має такий позитивний вплив на дитину вже з перших років її життя, то необхідно використовувати її як засіб

педагогічного впливу на формування самореалізації особистості дошкільника. Вплив музики та музичного мистецтва позначаються не тільки на художній сфері а й на загальному духовному розвитку особистості, сприяючи розвитку таких здібностей, як образна уява, пам'ять, творче мислення, фантазія тощо. Музична діяльність спрямована не тільки на слухання чи виконання музичних творів, а і на створення продукту цієї діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, на основі системного аналізу психолого-педагогічних джерел виявлено особливу актуальність проблеми творчої самореалізації дітей середнього дошкільного віку та водночас недостатню її розробленість у дидактиці дошкільної освіти. Виявлено, що самореалізація дитини середнього дошкільного віку – об'єктивна необхідність і природна потреба до самостійних дій або вчинків – потребує особливої уваги на ранніх етапах її формування. З'ясовано, що творча самореалізація – процес якісних змін особистості, пов'язаний з реалізацією власного «Я» шляхом активної діяльності, в якій втілюється потреба застосування знань, умінь і можливостей для створення духовних та матеріальних цінностей.

Саме з цієї причини, на нашу думку, значне місце у творчій самореалізації дітей середнього дошкільного віку в музичній діяльності займає гра на музичних інструментах, яка сприяє розвитку музичного слуху, координації рухів, виробленню умінь розрізняти ритмічні, темброві, динамічні особливості звучання.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в експериментальній розробці методичних рекомендацій щодо творчої самореалізації дітей середнього дошкільного віку в процесі музичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція (2021) (*Basic component of preschool education (State standard of preschool education) new edition (2021)*). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
- Баранюк, І. (2017). Василь Сухомлинський про гармонію емоційно-образного та логіко-розумового у вихованні дитини. *Рідна школа*, 4, 77-78 (Baraniuk, I. (2017). Vasyl Sukhomlynskyi on the harmony of the emotional-figurative and the logical-intellectual in raising a child. *Native school*, 4, 77-78).
- Біла, І. (2018). Задум як важливий етап творчого конструювання дошкільників. *Проблеми загальної та педагогічної психології*, Т. 10, Ч. 4, 39-47 (Bila, I.

- (2018). Idea as an important stage of creative construction of preschoolers. *Problems of general and pedagogical psychology*, Vol. 10, Part 4, 39-47).
- Вайновська, М. (2015). *Теоретико-методичні підходи до формування творчої особистості*. Ін-т педагогічної і психологічної професійної освіти АПН України. Запорізький обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. Київ-Запоріжжя (Vainovska, M. (2015). *Theoretical and methodological approaches to the formation of a creative personality*. Institute of Pedagogical and Psychological Professional Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education. Kyiv-Zaporizhzhia).
- Владимирова, А. Л. (2018). Формування творчого мислення дітей засобами музичної казки. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*, Вип. 7 (Vladymyrova, A. L. (2018). Formation of children's creative thinking by means of a musical fairy tale. *Actual problems of the teacher's creative personality formation in the context of continuity of preschool and primary*, Vol. 7).
- Галузяк, В., Хохловська, І. (2015). *Педагогічна діагностика: курс лекцій*. Вінниця: ТОВ «Нілан» ЛТД (Haluziak, V., Khokhlovskaya, I. (2015). *Pedagogical diagnostics: a course of lectures*. Vinnytsia: LLC "Nilan" LTD).
- Лісовська, Т. (2017). *Музичне виховання дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник*. Миколаїв: Вид-во Прокопчук Т. Ю. (Lisovska, T. (2017). *Musical education of preschool children: educational and methodological manual*. Mykolaiv: Publishing house Prokopchuk T. Yu.).
- Максименко, С. (2015). *Психологія внутрішнього світу. Розвиток особистісної активності: теоретичні аспекти*. К.: Міленіум (Maksymenko, S. (2015). *Psychology of the inner world. Development of personal activity: theoretical aspects*. K.: Millennium).
- Матвієнко, С. (2019). Виховання самостійності в старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*, 2 (Matviienko, S. (2019). Education of independence in older preschoolers in the process of learning artistic construction. *Scientific notes of Mykola Gogol NSU. Series: Psychological and pedagogical sciences*, 2).
- Михайлова, М. (2018). *Співаємо, граємо і танцюємо у будинку і в саду: популярний посібник для батьків і педагогів*. Х.: Веста: Видавництво «Ранок» (Mykhailova, M. (2018). *Let's sing, play and dance at home and in the garden: a popular guide for parents and teachers*. Kh.: Vesta: Ranok Publishing House).
- Нечай, С. (2012). *Музика розвиває, виховує, оздоровлює: навчально-методичний посібник*. К.: Світич (Nechai, S. (2012). *Music develops, educates, heals: a teaching manual*. K.: Svitych).
- Онищук, І. *Інноваційні форми, методи і прийоми оптимізації художньо-творчої діяльності дошкільників* (Onyshchuk, I. *Innovative forms, methods and techniques of optimizing the artistic and creative activity of preschoolers*). URL: <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk3/Onischuk.htm>.
- Піроженко, Т.О. (2017). Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. психології НАПН України*. Київ: Срібна хвиля (Pirozhenko, T. O. (2017). Formation of value orientations of preschool children in the modern socio-cultural

environment. *Actual problems of psychology: coll. of scient. works in psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Kyiv: Silver Wave).

Рудницька, О. П. (2010). *Педагогіка: загальна та мистецька*. Київ: АПН України (Rudnytska, O. P. (2010). *Pedagogy: general and artistic*. Kyiv: APS of Ukraine).

Савченко, М. В. (2018). Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності у дітей дошкільного віку. *Наука і освіта*, 4, 358-361 (Savchenko, M. V. (2018). The influence of game activities on the education of independence in preschool children. *Science and education*, 4, 358-361).

«Я у Свімі» (2019). Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР Україна» (*"I'm in the World"*) (2019). Child development program from birth to six years / O.P. Aksionova, A.M. Anishchuk, L.V. Artemova [and others]; supervisor O.L. Kononko. Kyiv: MCFER Ukraine LLC).

SUMMARY

Shapovalova Olha, Pavlushchenko Nataliia, Vasko Olha. Peculiarities of creative self-realization of children of middle preschool age in the process of musical activity.

The article reveals the problem of effective implementation of creative self-realization of children of middle preschool age in the process of musical activity, which acquires special expediency with emergence of new requirements for modern preschool education institutions. It has been revealed that the child's self-realization is an objective necessity and a natural need for independent actions or deeds – it requires special attention in the early stages of its formation. It is the preschool period that is extremely valuable and decisive in the process of personal growth, as it creates the basis for the harmonious and integral development of the child, taking into account his individual aptitudes, inclinations, and abilities. The new content of preschool education is aimed at creating such an educational environment, which should become a place for constant creative experimentation, a source of creative games, that is, it will contribute to the stimulation of cognitive activity by giving preschool children the opportunity to show responsibility, independence, creativity, which are necessary for successful self-realization in various spheres of life with a focus on spiritual development and value orientations. Mastering the process of creativity is the main criterion for the spiritual development of an individual. It is found that creative self-realization is a process of qualitative changes in the personality, associated with realization of one's own "self" through activity, which embodies the need to apply knowledge, skills and opportunities to create spiritual and material values. Unveiling a child's creative potential is a complex process and requires different approaches from teachers, taking into account creative abilities and gifts inherent in each child by nature. Development of a preschool child in the modern conditions of reforming national education, its new content requires a revision of the usual view of the child as a "projection" of adults and must develop in the preschool child such fundamental qualities as the ability to influence the surrounding world, change and realize oneself in various types and forms of activity. The article determines the role of musical activity in the process of creative self-realization of children of middle preschool age, namely, musical activity is aimed not only at listening or performing musical works, but also at creating a product of this activity.

Key words: creative self-realization, children of middle preschool age, child development, independent activity, musical activity, institution of preschool education.